

## “Wees aimabel”. De Bamberg-dynastie van goochelaars (3). Generaties V en VI.

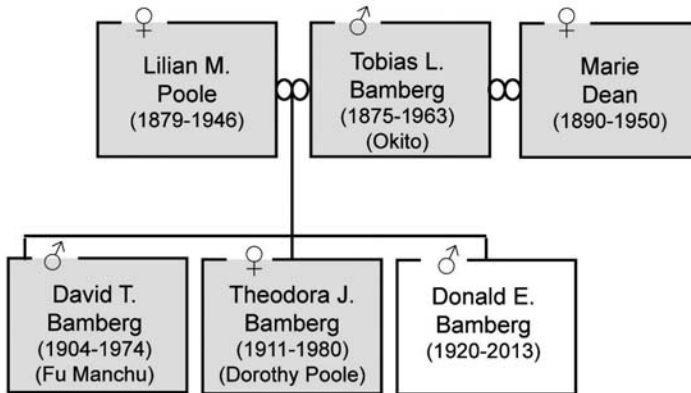
In beide vorige afleveringen heeft u kennism gemaakt met de vier oudste generaties Bamberg-goochelaars, allen met een grote nationale bekendheid. Sommigen van hen waren ook over onze grenzen bekend, maar de eersten die wereldfaam verwierven waren Tobias Leendert Bamberg en diens zoon David Tobias. Met hen voltooiën we het verhaal over deze illustere dynastie. In het kort, dat kan hier niet anders: de hoeveelheid informatie over de laatsten van de Grote Zes is ronduit overweldigend.<sup>1</sup>

Van Okito (Tobias' artiestennaam) is veel bekend, mede omdat hij boeken en artikelen schreef en legio interviews gaf. We beperken ons tot controleerbare feiten, want er is veel geschreven dat pertinent niet waar kan zijn. Kennelijk schreef men in de kranten – en tegenwoordig op internet – elkaar klakkeloos na en bovendien had Tobias Bamberg er een handje van de zaken mooier voor te goochelen dan ze waren. Wat niet nodig was geweest, want zijn leven was zonder enige overdrijving al meer dan interessant.<sup>2</sup> Tobias Leendert Bamberg was de oudste zoon van David Tobias Bamberg en Judic Simon Delden.<sup>3</sup> Toen Tobias elf jaar was kwam hij voor het eerst aan het hof op Het Loo. Hij trad op voor prinses Wilhelmina, samen met zijn vader, met wie hij tot zijn zeventiende als *'kleinste goochelaar van de wereld'* voorstellingen gaf.

Tobias moest als kind geloven aan de traditionele Bambergopleiding. Zijn vader onthoofdde hem, hoewel hij *“hem ook heus weer levend maakte”*. Tobias begon op heel jonge leeftijd te goochelen en bedacht zelf trucs. Hij trad op met zijn vader voor gezelschappen en in theaters: *“Het ventje verrichtte met een onbeschroomdheid, zelfvertrouwen en behendigheid zijn proeven. Het publiek juichte dan ook de heksentoeren levendig toe”*. Hij begon te oefenen als handschaduwkunstenaar. Al jong kon hij een voorstelling van tweeënehalf uur geven, met dat schaduwspel en als goochelaar. Hij was zeventien toen hij zelfstandig door Nederland en België begon te reizen. Zijn leven lang zou hij beroemd

## Tobias Leendert Bamberg (Theo Bamberg - 'Okito')

Artist



blijven met zijn schaduwspel, waarvan een voorbeeld: *“Op een sterk verlicht vlak vertoonde hij een groot aantal dieren: een konijntje, haas, hond, paard, wolf, vos, zwaan, kameel, olifant, enz. Daarna menselijke figuren: soldaat, oude juffer, die maar niet scheiden kon van haar kopje koffie en zelfs het schoteltje aflikte, clown, advocaat in toga en bef met een overmaat van gebaren, een prediker die de preekstoel beklimt.”* Er speelden zich hele pantomimes af op het scherm.

Door een ongeluk bij het zwemmen leed hij zijn leven lang aan ernstige hardhorendheid. Hij besloot toen als stomme goochelaar op te treden en vermomde zich als Japanner. Hij verzong de naam *‘Okito’*. Later veranderde hij zichzelf in een Chinees. Toen hij achttien was trad hij op in Berlijn met zijn eerste Japanse act. In 1895 verliet hij Amsterdam om naar Duitsland te gaan. Tot 1900 speelde hij in Europa, waaronder in Parijs tijdens de Wereldtentoonstelling en onder andere in de Folies Bergère. Vervolgens stond hij lange tijd met veel succes op de planken in Londen. Daar werkte hij ook samen met een Brits gezelschap, waar hij zijn tweede echtgenote, eveneens actrice, ontmoette. Op haar aandringen veranderde hij zijn naam Tobias in Theo. In de loop der jaren zou hij voor buitenlandse hoven optreden. In Nederland was hij zo nu en dan weer te zien, zoals die keren dat hij zijn nichtje Engelina (later: Enny Mols-de Leeuwe) van het toneel liet verdwijnen. Hij bezocht tot 1907 verschillende landen, Engeland, Ierland, Schotland en Wales, Nederland, België, Frankrijk, Spanje, Italië, Zwitserland, Duitsland, Oostenrijk, Rusland, Polen, Noorwegen, Zweden,

Denemarken en de hele Balkan. Zijn vrouw, die hem assisteerde, werd zwanger en toen ze in Rusland optraden, reisden zij terug naar Engeland, waar in februari 1904 zoon David werd geboren.

Generatie V - Tobias Leendert  
Bamberg (Okito) (1875-1963).



Uit de vorige aflevering wisten we al dat Okito in 1907 met zijn vader naar Indië reisde. In oktober 1907 emigreerden zij naar de Verenigde Staten, waar Okito een grote tournee ondernam, die hem door het gehele land en Canada voerde. Begin 1909 begon hij met een partner een winkel in goochelartikelen op Broadway: *The Bamberg Magic & Novelty Co.* Intussen trad hij bij allerlei gelegenheden op. Het bedrijf werd in de kortste keren befaamd en men kon er Okito's lessen in de magie volgen. Al eind 1909, verkocht hij al zijn rechten aan een bevriende goochelaar. Daarna begon hij geheel voor zichzelf met een bedrijf in magisch materiaal, dat hij zelf maakte en dat tot 1919 zeer winstgevend was. Zijn werkstukken werden vermaard en sommige worden tot op de dag van vandaag gebruikt. Veel musea en verzamelaars hebben deze vaak prachtige voorwerpen nog in hun bezit. En steeds speelde hij voor het publiek. In 1910, 1911 en 1912 maakte hij een tournee met de toentertijd meest bekende magiër van Amerika, Howard Thurston, en in 1911 trad hij op voor de Amerikaanse president William Taft.

In 1916 bezocht talrijk publiek de theatervoorstellingen van Theodore Bamberg & Co. in New York en in nabije staten. De compagnon was zijn echtgenote, zelf een geliefd entertainer en zangeres: *“Zij verrukt haar publiek”*. Bamberg werd, zoals vaker, aangekondigd als de hofentertainer van koningin Wilhelmina, een predicaat dat hij echter nooit verwierf, in tegenstelling tot zijn voorouders. In 1917 en 1918 maakte hij opnieuw een tournee met Thurston. De show reisde door de USA en Canada. In 1919 pakte Okito zijn Chinese act weer op. Hij aanvaardde een succesvolle toneelreis door de Zuid-Amerikaanse landen. In 1920 keerde hij terug naar Engeland en om vervolgens naar vele landen in het Midden en Verre Oosten te reizen. Eind 1920 trad hij op in Zuid-Afrika, gevolgd door nieuwe tournees in Engeland, Europa en op andere continenten. In Europa had hij langdurig succes in de *‘Wintergarten’* in Berlijn, waarmee hij kapitalen verdiende. Soms trad hij samen op met zijn zoon David. In 1925 vestigde het gezin zich in Wenen. In dat jaar verscheen hij ook in het grootste theater van Parijs en opnieuw in Londen. In 1926 maakte hij opnieuw een tournee door Zuid-Amerika. Hij had een enorme collectie van meer dan tachtig originele Chinese kostuums, die een fortuin waard waren. Op zijn rondreizen had hij twee ton bagage bij zich. In de jaren daarna bleven de kranten schrijven over Okito’s optreden in verschillende landen.

In 1933 vestigde het gezin zich in Rijswijk. Van daaruit trad hij op in Nederland en in het buitenland. Zij verlieten Nederland vlak voor de Duitse inval; hij moest zijn kostbare en omvangrijke uitrusting achterlaten. In de jaren vijftig dook zijn collectie weer op en men was van plan een Okito Museum te stichten. De collectie is echter niet bijeen gebleven, in de Verenigde Staten zijn talloze stukken bij verzamelaars en musea ondergebracht.

Theo en zijn vrouw ontmoetten zoon David in Colombia, die daar toen zijn eigen show had. Met hem reisden zij door Zuid- en Centraal-Amerika en kwamen in 1942 in Mexico aan. In 1946 aanvaardde Theo het voorzitterschap van het internationaal gezelschap voor goochelaars en illusionisten tijdens hun congres in Krasnapolsky: *“Woont thans in Amerika; geldt als de grootste aller goochelaars”*. In datzelfde jaar overleed zijn echtgenote en na haar dood vestigde hij zich in Chicago. Men zag hem vaak bij bijeenkomsten van goochelaars. Hij woonde ook een tijdlang in Louisville, waar hij zich associeerde met een fabrikant

van goochelapparatuur en waar hij zijn liefhebberij, het maken van instrumentarium voortzette. Ook vloog hij af en toe naar bijvoorbeeld Canada, om zijn kennis door te geven aan nieuwe generaties.

Op 28 juni 1963 overleed Okito in Chicago, bijna 88 jaar oud. Zijn naam leeft nog altijd voort door middel van zijn goocheltrucs, instrumenten, museumstukken en als voorbeeld voor de manier van optreden. In Nederland bestaat 'De Broederschap van Goochelaars OKITO' en men kon in Amerika nog lange tijd de 'Okito Trophy' winnen. Hij stond bekend als een bijzonder vriendelijk en behulpzaam mens en zette aldus het motto "*wees aimabel*" waardig voort. Evenals zijn zoon David.

#### Vader en zoon: Okito en Fu Manchu



Een kort artikel zoals dit doet nauwelijks recht aan de persoon, de belevenissen en het omvangrijke materiaal van een Joodse Nederlander, die het geslacht Bamberg over de gehele wereld bekend maakte.<sup>4</sup>

#### Generatie VI - David Tobias Bamberg (Fu Manchu) (1904-1974)

Was Okito de meest bekende Bamberg in alle werelddelen, zijn zoon David werd als Fu Manchu onbetwist dé grote entertainer in onder meer Zuid- en Midden-Amerika. David Tobias Bamberg kwam te Derby in Engeland ter wereld. Kort na zijn geboorte werd hij in Amsterdam bij familie ondergebracht.<sup>5</sup> In oktober 1907 kwam hij met zijn ouders en oom Eduard in New York aan, vanwaar hun 'coast-to-coast' tournee begon. Reeds als peuter bekwaamde hij zich in alle takken van het beroep der illusionisten en op zijn vierde vertoonde hij al vele trucs. Hij groeide op

te midden van grote meesters in de magie, onder wie Houdini. De grote Thurston had hem verscheidene malen te gast in zijn show. In 1917 trad David, onder de naam *'Syko the Psychic'*, toe als partner van het echtpaar Zancig in hun show als gedachtenlezers.

Hij groeide op in New York, maar in 1918 zond zijn vader hem naar Engeland. In 1921 keerde hij terug naar Amerika en trad op als *Syko*, met verschillende magische acts, zoals samen met zijn oom Edward en diens *'kever die gedachten kon lezen'*.<sup>6</sup> Hij ontmoette zijn eerste echtgenote de artieste Hilda Seagle en vertrok met haar naar Europa. Daar trad hij op met zijn vader, maakte zelf een tournee door Europa en presenteerde zijn komedie-schaduwspel. In Wenen leerde hij de 'Great Raymond' kennen en met diens show aanvaardde David in 1926 een tournee door Zuid Amerika. Toen Raymond vertrok bleef David achter, waarbij hij aanvankelijk niet bijster veel succes had. In Argentinië nam hij de naam Fu Manchu aan en op 1 maart 1929 startte hij in het San Martin Theater in Buenos Aires een avondvullende, grootschalige magische show. Hij toerde door alle landen van Zuid-Amerika. De show was een succes en de pers en het publiek juichten de jonge 'mandarijn' toe, met onvoorwaardelijke lof, onder de indruk van zijn stijl, zijn techniek en zijn humor. Dat was het begin van een aantal succesvolle decennia. Als Fu Manchu werd hij razend populair in alle Latijns-Amerikaanse landen. Eind 1932 nam hij zijn show mee naar Europa en toerde met groot succes door Spanje, Marokko en Portugal. In 1934 vertrok hij naar Mexico, samen met zijn vrouw Hilda en hun zoon Robert.

Hij waagde in 1937 nog een tournee door de Verenigde Staten, waar hij tijdelijk onder de naam Fu Chen moest optreden, teneinde een rechtszaak te vermijden wegens de reeds beroemde naam Fu Manchu (boek en films). Zowel professionele goochelaars als het publiek toonden zich betoverd door het vakmanschap en de grandeur van de voorstellingen. Goed geïnformeerde goochelaars zeiden dat het de mooiste show op dit gebied was die ze ooit hadden gezien. *"Nooit heb ik een magische productie gezien die me op zoveel manieren beviel"*, aldus een voor-aanstaand illusionist en: *"de beste magiepresentatie sinds de gouden dagen van Houdini en Thurston"*. David en zijn gezelschap traden op in het Spaans-talige theater Cervantes theater in New York. Er volgden voorstellingen in andere steden, maar David hield er geen goede herinneringen aan over.



Toen hij met zijn show naar New York kwam had hij 31 mensen bij zich. De vakbonden maakten het hem zo moeilijk, dat hij de meesten moest terugsturen terwijl zijn shows onder druk moesten worden ingekort.

In de jaren daarna trad hij op in landen zoals Cuba, Puerto Rico, op Curaçao, in Venezuela, Ecuador, Chili en Columbia. In Havana vertelde hij over een vermakelijke 'droom', waarin hij gesprekken voerde met zijn goochelende voorvaderen, vanaf Eliazar Bamberg met zijn houten been tot aan zijn gelijknamige grootvader. Ook zijn logistieke aanpak was niet gering: *"Dave heeft zijn hele gezelschap van Porto Rico naar Venezuela gevlogen. Geen wonder dat ze hem een 'geweldige baas' noemen. Dave heeft nu een complete elektrische verlichtingsoutfit die in vier kratten wordt verpakt."*

In de vroege jaren veertig toerde David door de Midden-Amerikaanse republieken. Daarna had hij een lang en succesvol seizoen in Mexico City en vervolgens produceerde hij films waarin hij de hoofdrol vervulde en zelf de scripts schreef, al dan niet in samenwerking. In 1940 hadden zijn ouders zich vanuit Nederland bij hem gevoegd. Nadat hij zijn eerste drie films had voltooid bracht hij zijn gezelschap en show naar Havana, *"waar een groots en onvergetelijk succes zijn artistieke vaardigheid als goochelaar en zijn eigenschap als begaafd showman beloonde"*. Vanuit Havana ondernam hij in 1946 een trip naar Caracas, waar hij zijn tweede optreden in die stad gaf. Zijn show liep daar drie maanden met dagelijks een volle zaal; om kaartjes te kopen moest men vroeg in de ochtend in de rij staan. De films hebben de tand des tijds niet doorstaan, maar sommige zijn nog altijd te zien.<sup>7</sup> Hij trad op in zes bekende films als



goochelaar en detective: *'El Espectro de la Novia'*, *'La Mujer sin Cabeza'*, *'El As Negro'*, *'El Museo del Crimen'*, *'Asesinato en los Estudios'* en de laatste – in 1949 – *'La Casa Embrujada'*. Tussendoor stond hij in andere landen op het podium, een enkele maal samen met zijn vader. Vroeg in 1947 had hij alweer een nieuwe show geopend in het Teatro Nacional in Buenos Aires. Hij gaf 2800 optredens in achtereenvolgende seizoenen. Na vijf succesvolle jaren in Buenos Aires ondernam hij zijn derde tournee door het Zuid-Amerikaanse continent en kwam terug in vele steden waaronder Mexico City, Rio de Janeiro, Sao Paulo, Santiago en Lima, alsmede andere metropolen *"om hun inwoners te amuseren en te verbazen"*. En weer eens naar zijn geliefde Havana.

Vanuit Cuba stak hij de oceaan nogmaals over en bracht de show voor de tweede keer naar Spanje. Hij bleef daar in 1956 en enkele maanden in 1957. Spanje was de laatste fase van zijn vijfjarige tournee. Gedurende de latere jaren vijftig en de eerste helft van de jaren zestig had Fu Manchu langdurige en succesvolle seizoenen in Buenos Aires. *"Men hoorde dat Okito's zoon David in Zuid-Amerika woont en werkt en dat hij nu een grote cabaretrevue leidt met vele mooie meisjes"*. Hij gold als hoofdrolspeler in een van de meest beroemde of populaire geschiedenissen in de wereld van goochelarij. Zijn shows werden gekenmerkt door veel humor en een sterke enscenering. Meestal omringde hij zich met verschillende assistenten, met een zeer pompeus decor als achtergrond. Een van zijn grootste deugden als illusionist was ongetwijfeld zijn vermogen om shows te presenteren waarbij hij er bijzonder natuurlijk uitzag. Op geen enkel moment scheen hij zich te moeten inspannen om zijn illusies te presenteren; hij liep over het podium alsof het iets alledaags was, alsof zijn krachten zo groot waren dat het hem geen enkele moeite kostte. Mensen lachten en verwonderden zich in hoge mate; Fu Manchu was een van de belangrijkste magiërs van de twintigste eeuw. Intussen schreef hij boeken over zijn leven en de kunst van het goochelen, met daarin vooral aandacht voor de wijze waarop men die voorstellingen presenteert; de boeken gelden nog altijd als toonaangevend.

In 1966 stopte David met zijn optredens. Hij opende een magisch atelier in het hart van Buenos Aires: het *'Fu-Manchu Magic Center'*. Het omvatte een winkel, een klein theater – waar hij in de weekenden en tijdens feestdagen nog op trad – en een goochelschool. De studio was de grootste



in zijn soort in Zuid-Amerika. Hij besteedde een groot deel van zijn tijd aan het lesgeven en coachen van goochelaars van de volgende generatie. Hij zat soms nog in de jury bij internationale goochelwedstrijden en hij was erevoorzitter van de *'Federation of Magical Entity'*. Maar zijn gezondheid ging achteruit en op 29 augustus 1974 kwam in Buenos Aires een einde aan zijn werkzame en creatieve bestaan. Toen hij stierf braken leden van de Argentijnse vereniging van goochelaars volgens de traditie een toverstok tijdens een herdenkingsdienst voor deze laatste telg van de Bamberg-dynastie. Zijn derde levensgezellin heeft de goochelschool nog lange tijd voortgezet.

In Buenos Aires kan men nog altijd in het *'Museo Argentino de Magia'* de attributen en informatie bekijken over David Bamberg. Als inleiding van de autobiografie van Bamberg schreef Robert Parrish dat geen enkele andere grote illusionist de vaardigheid van Bamberg kon evenaren; de Fu Manchu-show stond bekend om komedie, drama en een overvloed aan kleuren. Fu Manchu was gedurende 35 jaar de meest bekende goochelaar in geheel Zuid-Amerika. Het mysterie, de fantasie en de charme van zijn spektakel maakte zijn naam tot een synoniem voor magie van Mexico tot Argentinië.

### Artistieke generatiegenoten

Drie broers van Tobias Leendert Bamberg verhuisden eveneens naar de Verenigde Staten. Tobias' jongere broers Emanuel (Emile) en Eduard (Edward) waren begaafde en veelgevraagde goochelaars. Broer Jacques was operazanger; alle zoons van David Tobias Bamberg waren trouwens muzikaal opgevoed. Hun zussen stonden eveneens op het toneel en broer Simon verdiende aardig bij als pianist. Broer Nachman Nardus trad met zijn echtgenote op als het Duo Bamberg. Er waren in deze generaties meer entertainers en theaterfiguren, zoals impresario's. Ze krijgen in het beoogde boek over de dynastie Bamberg ieder hun verdiende plaats. Tot op de dag van vandaag zijn in en buiten Nederland artistieke en soms bekende nakomelingen te vinden.

## Slotwoord

Wie internet en andere bronnen bestudeert zal merken dat de vermeldingen daarin vaak niet overeenstemmen met deze serie van drie artikelen. Regelmatig werden oudere artikelen of beweringen klakkeloos overgeschreven. In deze serie werd alleen opgenomen wat bewijsbaar of aannemelijk is.

## Noten

- 1** Volledige bronvermelding staat op *bamberg.sturkop.nl*. Naast de openbare archieven en legio bronnen op internet werd veel gevonden in onder meer *www.ancestry.com*, *www.newspapers.com* en *www.lybrary.com*.
- 2** Als een vermelding geloofwaardig kan worden geacht, wordt die hier wel opgenomen.
- 3** Zie *Misjopge* 2020-2.
- 4** In het geplande boek zal aan Okito en de andere Bambergen volledig recht worden gedaan.
- 5** Davids moeder zal zich weer bij haar echtgenoot hebben gevoegd, om hem te assisteren bij diens tournees.
- 6** Dit intelligente insect werd al in Amsterdam door Davids opa ten tonele gevoerd.
- 7** Op YouTube kan met (vage) filmbeelden volgen.